

Vzdělávací aktivity knihoven v perspektivě aktuálních výzkumů a rozvojových projektů

Mgr. Pavlína Mazáčová, Ph.D.

Katedra informačních studií a knihovnictví
Filozofická fakulta MU Brno
pmazacov@phil.muni.cz

Východiska

- Knihovny stále výrazněji ve veřejném prostoru offline i online
- Nároky individuálních podmínek a potřeb uživatelů
- Výzvy informační / znalostní společnosti – dezinformace, proměny čtenářských preferencí dětí a teenagerů, nástroje AI
- **Jaký význam mají data z aktuálních výzkumů či úspěšné projekty s dopadem do praxe?**
- **Jak mohou učící knihovníci se znalostí výzkumných dat designovat své vzdělávací aktivity?**

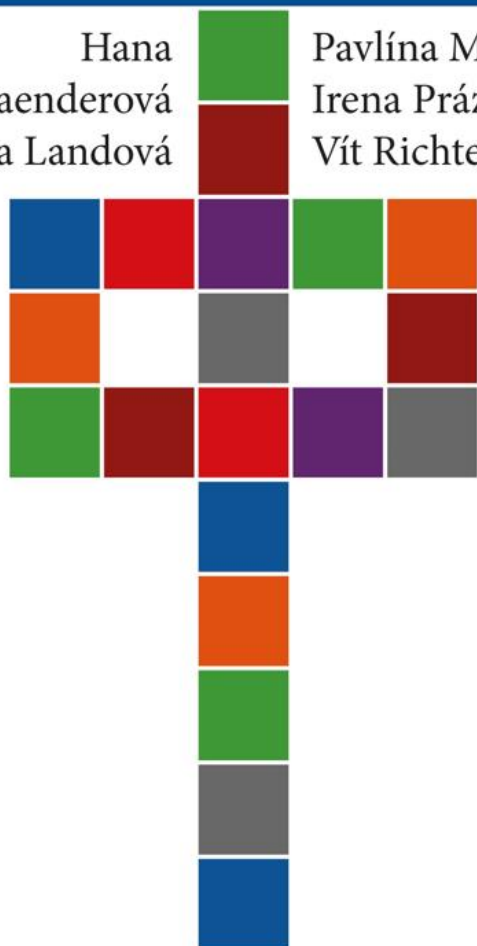
ČESKÉ DĚTI A MLÁDEŽ

JAKO ČTENÁŘI

V DOBĚ PANDEMIE 2021

Hana
Friedlaenderová
Hana Landová

Pavλίna Mazáčová
Irena Prázová
Vít Richter

Výzkumná publikace

- celorepublikový reprezentativní výzkum
- reprezentativní **vzorek 2 040 respondentů**
- Národní knihovna ČR + agentura Nielsen Admosphere
- návazně na léta 2013, 2017
- **fenomén covid-19**

Cílové skupiny

- **děti ve věku 6 až 8 let** (nejmladší školní děti),
- **9 až 14 let** (starší děti)
- **15 až 19 let** (mládež)
- **rodiče dětí 6 až 8 let**

Témata výzkumu

- četba knih, čtenářské chování
- obvyklé způsoby trávení volného času
- vlivy rodinného a školního prostředí na vztah dětí ke knihám a čtení
- nově také **proměny dětského čtenářství a mediálního chování (v době pandemie COVID-19)**
- **cíleněji také práce s informačními zdroji při učení**

Dvě klíčová zjištění výzkumu

- 1) **výrazné změny volnočasových aktivit dětí v době pandemie**
 - **nárůst digitální kultury dětí, více času v digitálním prostoru a na internetu:**
hraní elektronických her, využívání sociálních sítí a sledování filmů, seriálů i videí
 - **nový fenomén distanční výuka**
- 2) **na samotném čtení knih a vztahu dětí ke čtení se pandemická situace projevila spíše okrajově**

Jak děti a mládež tráví volný čas

- medializované dětství (u starších potřeba wellbeingu)

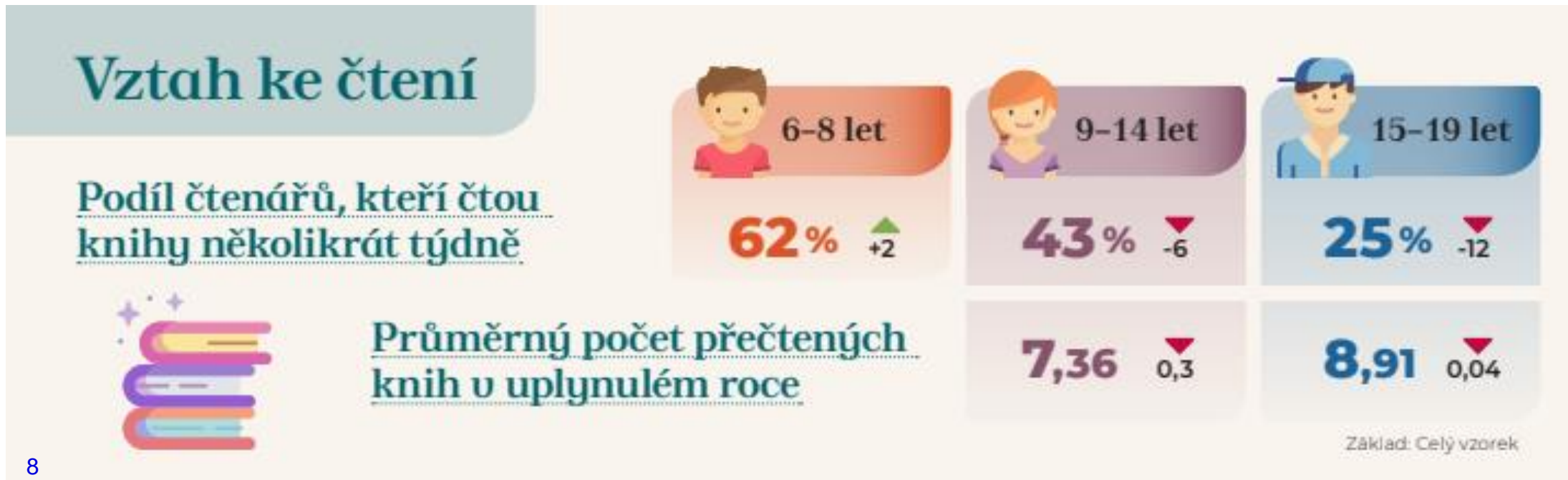
Jaké ICT děti a teenageři využívají

- Tablet? Notebook? Čtečka?
- **NE! Smartphon!**

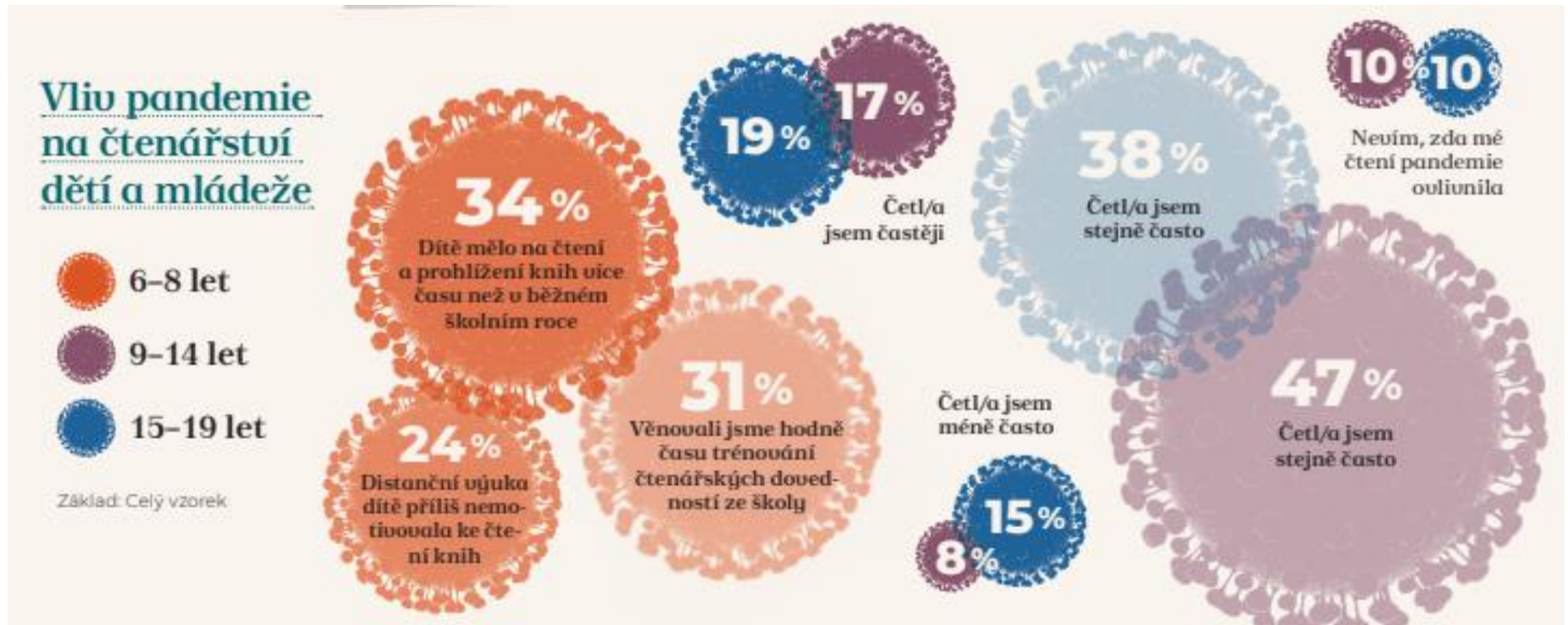

Vztah dětí a teenagerů ke čtení

- **pokles** počtu pravidelných čtenářů – **starší děti a teenageři**
- **nárůst** četby kratších informativních textů, blogů, příspěvků na internetu a sociálních sítích

Vliv pandemie na čtenářství

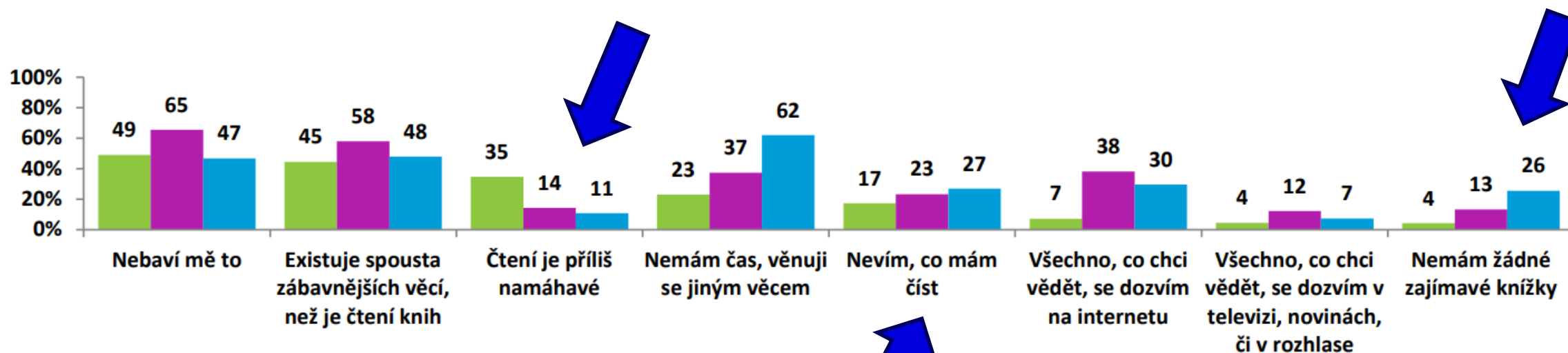

DĚTI, KTERÉ MOC NEČTOU, TO NEBAVÍ, MLÁDEŽ NEMÁ ČAS, ČÁSTEČNĚ CHYBÍ I ZAJÍMAVÉ KNIHY

Proč nečteš častěji knihy?

Základ: Čtou knihy jednou za měsíc nebo méně, N=různé

■ Mladší děti, N=73 ■ Starší děti, N=299 ■ Mládež, N=335

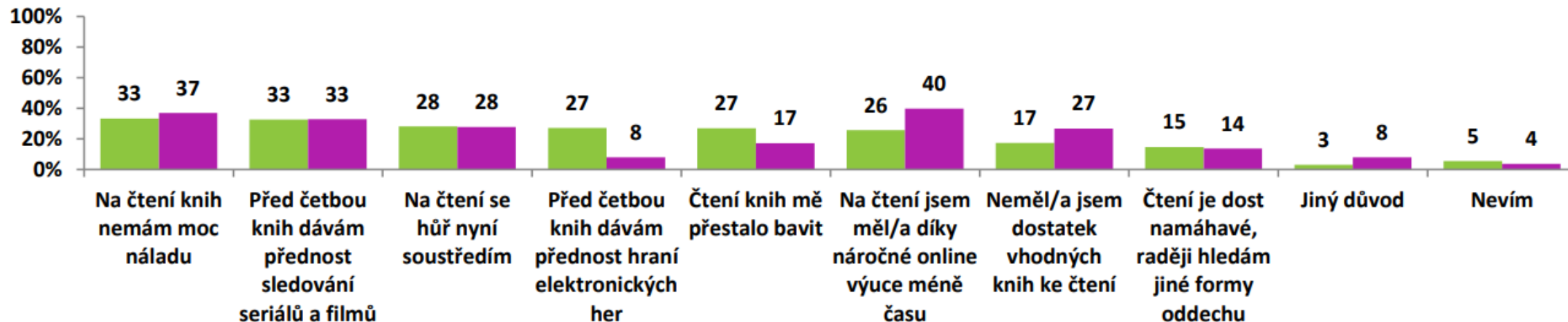
Proč děti a teenageři četli v době pandemie MÉNĚ

Méně času, chybějící nálada, upřednostnění online aktivit, horší soustředění +
NEDOSTATEK VHODNÝCH KNIH KE ČTENÍ

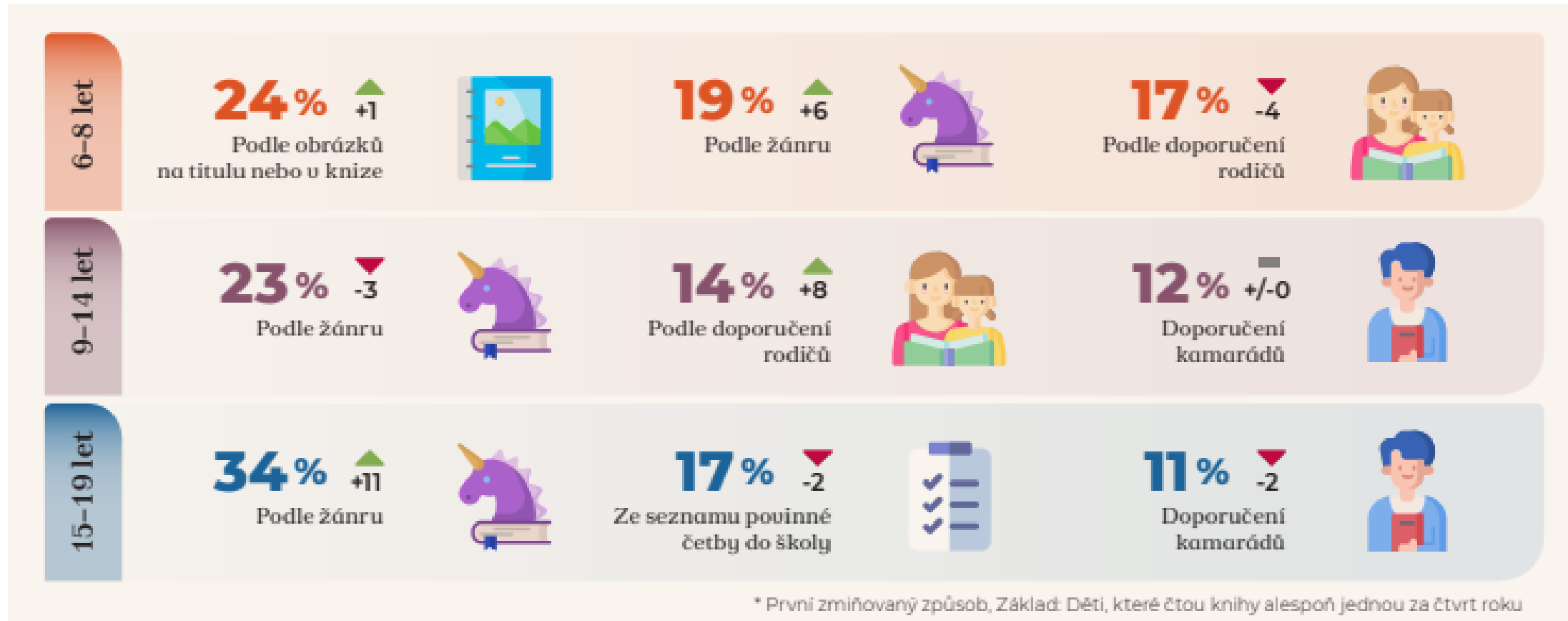
A proč jsi v letošním školním roce četl/a knihy méně často?

Základ: Četly méně často (než před koronavirovou pandemií), N=různé

■ Starší děti, N=74 ■ Mládež, N=102

Výběr knih ke čtení

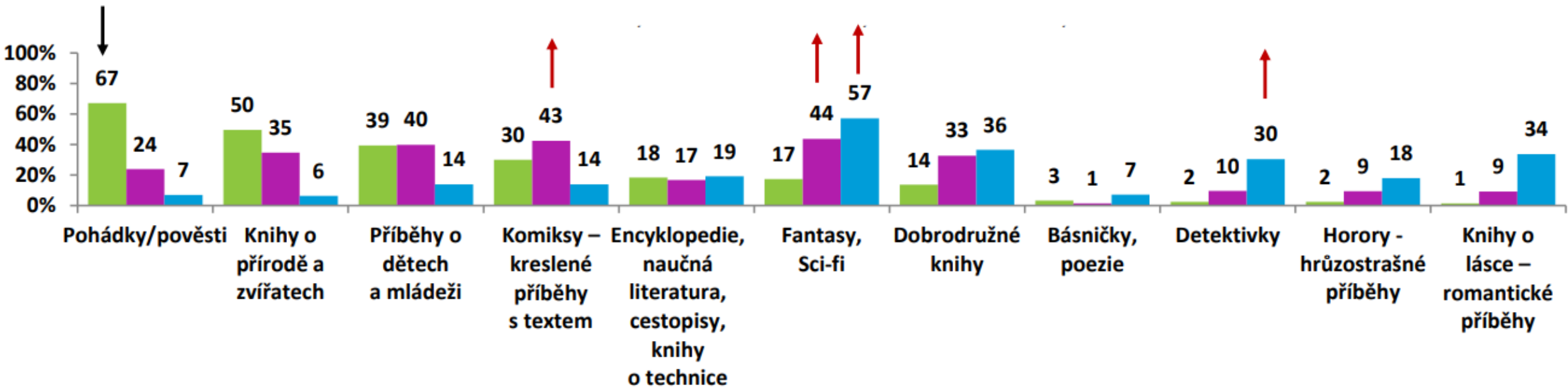

Obliba žánrů se výrazně mění s věkem

Jaké knihy nejraději čteš?*

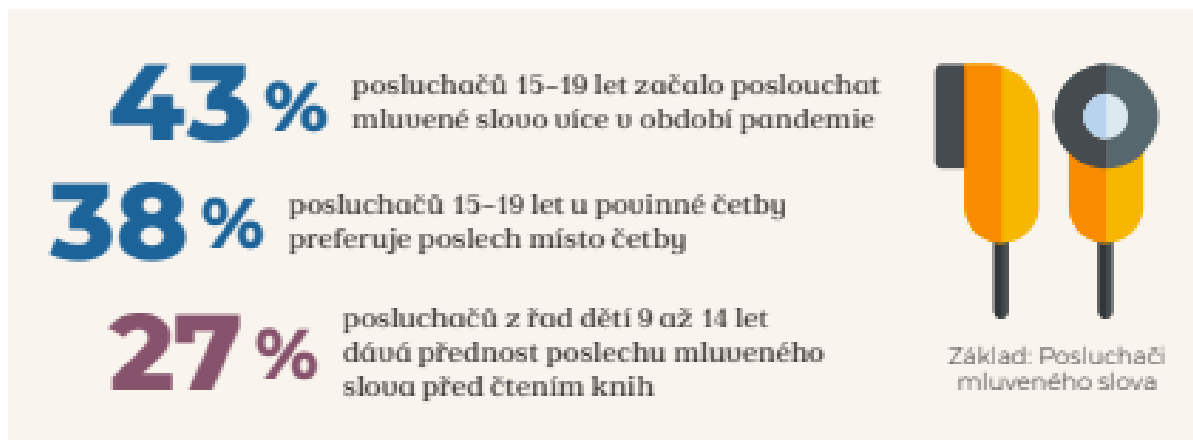
Základ: Čtou knihy alespoň jednou za čtvrt roku, N=různé

■ Mladší děti, N=474 ■ Starší děti, N=701 ■ Mládež, N=519

Mediální prostor a alternativy četby

– Fenomén PODCASTY

Fenomén AUDIOKNIHY

– Pořizování knih na internetu

Čtení elektronických knih

- nepostradatelný univerzální **mobilní telefon**

Děti, teenageři a knihovny

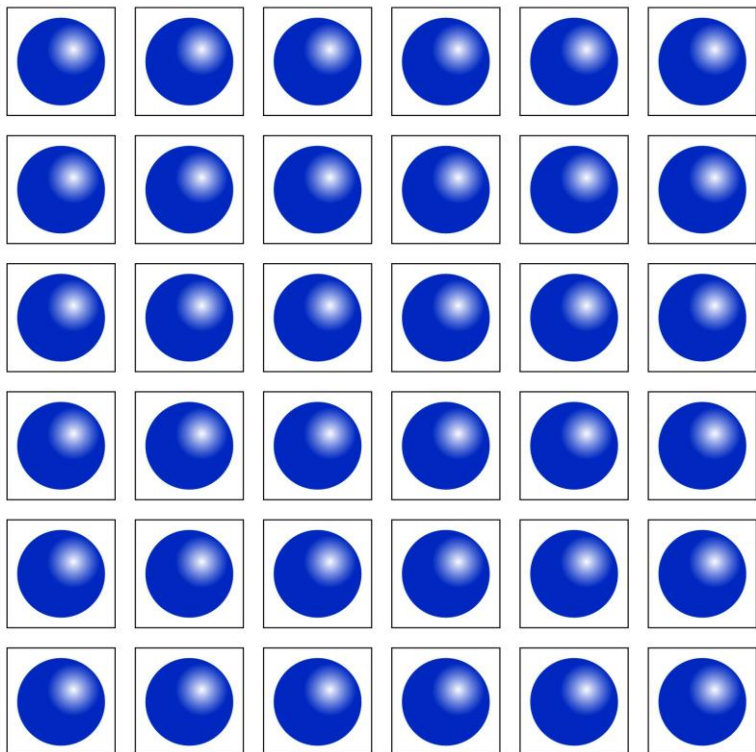
- **10 % mládeže 15-19 let** za pandemie využilo **digitální knihovnu**

COVIDOČTENÍ

CO S NAŠÍM ČTENÁŘSTVÍM UDĚLALA PANDEMIE

Hana Friedlaenderová

Vít Richter / Jiří Trávníček

- **Čtení a čtenářství**
- **Česká internetová populace ve věku 15+**
- **Rodiče mladších dětí**
- **Výzkum v první polovině roku 2021**
- **Výsledky ukazují čtenářství a mediální chování pod vlivem pandemie covidu**
- **Komparace s předchozím obdobím**

Vlivy mediálního prostředí

- Výrazný **nárůst aktivit v digitálním prostředí** napříč generacemi digitálně gramotných
- Čím mladší je populace, tím více narůstají její mediální aktivity
 - Např. děti – především hraní počítačových her
- **Rozvoj digitálních kompetencí** (aplikace různého typu)
- U dětí posílilo čtení článků s různou tematikou na internetu
- Nárůst zájmu o podcasty a audioknihy u mladší generace
- Pandemie obnažila **rodičovské obavy o soustředěnost dětí**
- Rodiče vnímají nárůst mediálních aktivit dětí jako významnou **bariéru** rozvoje jejich čtenářství

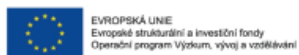
Digitální aktivity

- Pandemie = urychlovač procesů souvisejících s digitalizací v životě
- **Školství a vzdělávání** – posun v rozvoji digitálních kompetencí učitelů i žáků
- Každodennost mladé generace – výrazný **příklon k internetovému prostředí a jeho nabídkám**
- Internetová generace do 20 let **zásadně mění** mediální praktiky a také **interakci s informacemi**
- Proměna vztahu mladých lidí k textu nebo dokumentu
 - **preference** čtení krátkých textů v internetovém prostředí,
 - **ústup** záliby v tradičních žánrech umělecké literatury

Čtenářství ve 21. století

Sekundární analýza PISA 2018

PISA

2021/2022

- Výzkum **čtenářské gramotnosti 15letých žáků středních škol**
- **Poprvé s důrazem na čtení elektronických textů**
- Sekundární analýza z výsledků českých žáků ve výzkumu čtenářské gramotnosti PISA 2018 a tematických národních šetření ČŠI
- OECD zveřejnila **v květnu 2021**

Informační a mediální gramotnost teenagerů

- V ČR **pouze 31 % patnáctiletých žáků** dokáže rozlišit fakta od názorů autora předloženého textu (průměr zemí OECD je 47 %)
- Úspěšnější při řešení úlohy zaměřené na odlišení faktů od názorů jsou **žáci se znalostmi získanými ve školní (knihovní) výuce**
- Cca 30 % patnáctiletých žáků nepovažuje za vhodné smazat podvodný e-mail vybízející ke kliknutí na odkaz.
 - Na takový email by dle svého vyjádření odpovědělo 50 % teenagerů z výzkumu.
 - Dle cca 40 % žáků ve věku 15 let je vhodné co nejdříve kliknout na odkaz v takovém emailu
- V ČR (i jiných zemích OECD) **rozdíly** ve znalostech strategií pro ověřování věrohodnosti zdrojů mezi žáky ze zvýhodněného a znevýhodněného prostředí.

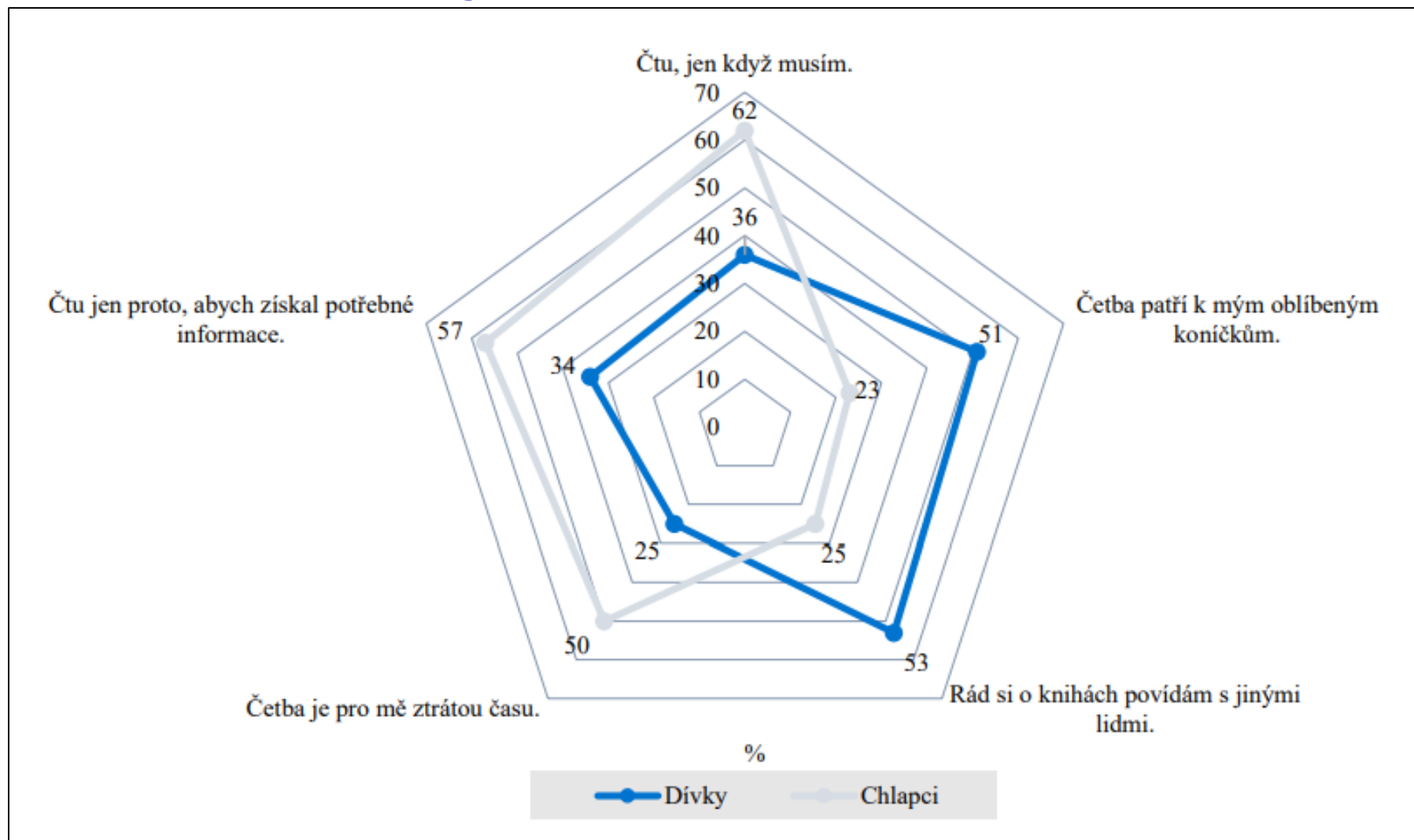
Čtenářské strategie teenagerů a vztah ke čtení

- Pokud si žák osvojí efektivní čtenářské strategie, i navzdory socioekonomickému statutu vykazuje dobré čtenářské výsledky
- Má-li se žák stát celoživotním čtenářem, je třeba, aby si ve vzdělávání osvojil **různé strategie při interakci s různorodými typy textů**
- **Učitelé v ČR vykazují třetí nejnižší podporu čtenářských aktivit žáků** ze všech zemí OECD
- Podpora čtenářských aktivit ze strany učitele pozitivně souvisí s oblibou čtení a se vzdělávacími výsledky žáků
- **Výrazné rozdíly čtenářských dovedností** mezi žáky z různých typů škol, mezi žáky ze zvýhodněného a znevýhodněného sociálního prostředí

Čtenářské strategie teenagerů a vztah ke čtení

- ČR zůstává v **oblibě četby podprůměrnou** v mezinárodním kontextu
- Lepší výsledky čtenářské gramotnosti dívek (v šetřeních PISA opakovaně, v PIRLS již ne) a lepší vztah k četbě než u chlapců v ČR i ve všech zemích OECD
- **50 % chlapců** pokládá četbu za ztrátu času, **cca 60 % chlapců** čte pouze z donucení
- Přibližně **polovina žáků nematuritních oborů** středních odborných škol v testu PISA **nedosáhla** ani základní úrovně čtenářské gramotnosti
- Více než 60 % žáků nematuritních učňovských oborů – **nečtenáři**
- Lze **predikovat potíže v interakci s informacemi** v dalším profesním uplatnění i v budoucím každodenním životě

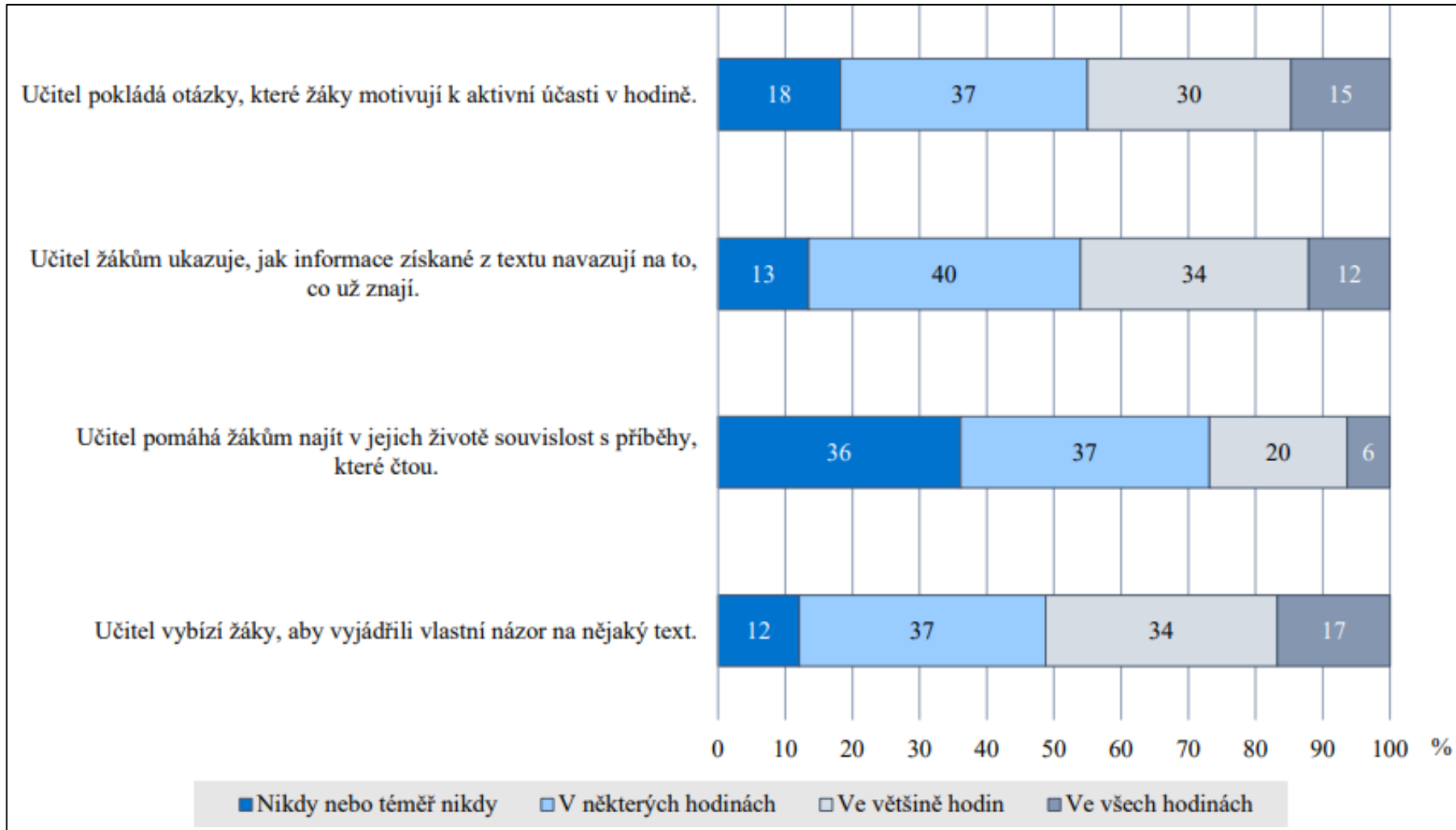
Zájem o čtení v ČR

Role učitele v designu výuky

- Především v prostředí SOŠ **absence příležitosti pro pokročilé čtenářské zkušenosti**, žáci se neseťkávají s čtením textů reflektujících jejich každodennost
- Výuka literární výchovy stále vedena **frontálně** – styl „učit se o spisovateli a jeho životě“, nikoli „poznat dílo a jeho přesah k současnosti a na jeho pozadí poznávat autora a jeho osobnost“
- **Chybí prožitková a interpretativní rovina četby**
- Poměrně velké procento středoškoláků **nemá žádnou doporučenou či povinnou četbu**
- Četba doporučené nebo povinné četby je problémem (jak žáků, tak pedagogů)
- Knihovny na SŠ jsou, ale nevyužívají se

Četnost čtenářských aktivit v hodinách LV

Jak výzkumná zjištění využít

Rozvíjení gramotností a kompetencí pro život ve 21. století

- **Ve školním prostředí:** učitel a pedagogičtí pracovníci
- **Ve veřejné knihovně:** učící knihovník
- **Při spolupráci knihovny a školy, v rodinném prostředí**
- Inspirace: aktuálně **v časopise Čtenář** (série článků P. Mazáčové o současných přístupech k informačnímu vzdělávání dle projektu *Co nebylo v učebnici* - <http://www.conebylovucebnici.cz>)

Otázky k diskusi

- 1. **Změnily se** – pod vlivem boomu technologií a také v době pandemie – **podmínky každodennosti dětí a teenagerů? Jak?**
- 2. **Reaguje na změny** informačního chování a čtenářských strategií **školní prostředí? Jak?**
- 3. **Jakou roli** zaujímají **v životě dnešních dětí a dospívajících knihovny? Jaké místo je určeno pro knihy, čtení, práci s uměleckým textem?**
- 4. **Co poskytují** nebo mohou poskytovat **současné knihovny učitelům a dalším pedagogickým pracovníkům?**
- 5. **Jaké možnosti pro spolupráci** mezi knihovnami a školami **veřejný prostor nabízí? Příklady dobré praxe?**

Zdroje a obrázky

- BOUDOVÁ, Simona, Zuzana JANOTOVÁ, Josef BASL, Ondřej ANDRYS, Tomáš ZATLOUKAL a Dana PRAŽÁKOVÁ. *Čtenářství ve 21. století: sekundární analýza PISA 2018*. Praha: Česká školní inspekce, [2021]. ISBN 978-80-88087-67-0.
- *Co nebylo v učebnici – Spolupráce knihoven a škol ve vzdělávání žáků 21. století* [online]. 2020 [cit. 2023-19-11]. Dostupné z: <http://www.conebylovucebnici.cz/>
- FRIEDLANDEROVÁ, Hana, Vít RICHTER a Jiří TRÁVNÍČEK. *Covidočtení: co s naším čtenářstvím udělala pandemie*. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1095-5.
- FRIEDLANDEROVÁ, Hana, Hana LANDOVÁ, Pavlína MAZÁČOVÁ, Irena PRÁZOVÁ a Vít RICHTER. *České děti a mládež jako čtenáři v době pandemie 2021*. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1378-9.
- MAZÁČOVÁ, Pavlína. *Informační gramotnost. Teorie a vzdělávací praxe* [online]. © Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2019 [cit. 2023-19-11]. 93 s. ISBN 978-80-7603-065-7. Dostupné z: https://pages.pedf.cuni.cz/sc25/files/2020/02/Teorie_a_vzdelavaci_praxe.pdf
- Národní knihovna, Nielsen Admosphere. *Čtení v době koronavirové pandemie*, CAWI, únor 2021.

Kontaktní údaje

Mgr. Pavlína Mazáčová, Ph.D.

pmazacov@phil.muni.cz

pmazacova@gmail.com

Profil:

<https://kisk.phil.muni.cz/cs/osoba/2935>

